

Dobra ohranjena narava za večjo konkurenčnost Slovenije

Janez Potočnik

13. junij 2025

(1842 besed = 11 minut)

Dragi prijatelji, kar seveda vključuje tudi ministra Novaka ... hvala za povabilo in zaupanje. Bi si želel biti z vami, a je bilo v zadnjem času že preveč potovanja. Ni dobro za zdravje, niti za naravo.

Svet je zatavan in živimo v čudnih časih. Mislim, da se le redki ne bi strinjali s to izjavo. Časi, ko ne gre drugače, kot da se vrnemo k filozofiji in modrosti filozofov. Najbolje je stanje povzel **Hegl**, rekoč: *“Edina stvar, ki se je lahko naučimo iz zgodovine je, da se iz zgodovine ne naučimo ničesar.”*

Smo prva generacija, ki se sooča z bivanjem v enotnem, tesno povezanem družbeno-ekološkem sistemu planetarnega obsega. Medsebojno smo povezani in soodvisni bolj, kot so bili ljudje na tem planetu kadarkoli doslej. Pomislimo samo na varnostne grožnje, ki so postale globalne z izumom jedrskega orožja, na podnebne spremembe, internet, pandemije, povezanost gospodarstev, turizem ... in še bi lahko našteval. Posledice povezanega sveta, globalnega tržnega ekonomskega sistema, ki ga v veliki meri določajo zakonitosti kapitala, pred desetletji še niso bile tako opazne. Danes so, in naša odgovornost kot posameznikov in družbe se je temu ustrezno povečala.

Pa žal te povečane odgovornosti ni opaziti. Nemiri, vojne, negotovost. V soseščini in marsikje drugod. Prva velesila sveta tava od »America first«*»America only«*. Svet se premika iz »rule-based«*»deal-based«*. Tihi upor ni več dovolj. Erozija

humanizma in grožnje z vojno, ki je blizu in na obzorju, se sistematično uporabljajo za ustrahovanje in pokrepitev pozivov, da je v to brezplodno, za človeštvo uničujočo dejavnost, treba vlagati več. Čez noč se je bilo v Evropi mogoče dogovoriti za 800 milijard dodatnih Evrov za oboroževanje in zagotavljanje varnosti, in celo dosledni Nemci so bili pripravljeni pozabiti na stroga proračunska pravila. Le nekaj mesecev nazaj je bilo v Bakuju po tednu pogajanj manj kot polovico omenjene vsote težko zagotoviti za podnebne spremembe ... na svetovni ravni. Pa ne želim na kakršenkoli način relativizirati grozodejstev, ki se dogajajo v Ukrajini in Gazi, kjer je tišina preglasna, in pomena varnosti nasploh, a težko je vse skupaj razumeti drugače, kot pomikanje proti nenadzorovanemu robu in negotovosti, skratka k Heglovemu razumevanju nerazumevanja zgodovine.

Dobro desetletje so-predsedujem **Mednarodnemu panelu Združenih narodov za vire**. Ena ključnih ugotovitev je, da je pretirana raba naravnih virov glavni razlog za krize, povezane z naravo, pa tudi za krize povezane z revščino in neenakostjo.

Pomena do dostopa in rabe naravnih virov se zavedamo premalo. Zgodovina nas uči, in to je še danes ključno vodilo, kako pomembno je, kdo si lasti zemljo, vodo, nafto, plin, redke in dragocene kovine. To je ključni faktor za raven blagostanja narodov, povezan tudi s socialnimi vprašanji, varnostjo in stabilnostjo. Spodbuja prizadevanja razvitejših držav, da težijo k nadzoru nad državami, bogatimi z viri. Zgodovina kolonizacije naravnih virov je vodila do sveta kot ga poznamo danes ... do razlik, razslojevanja, nestabilnosti v svetu, vsega kar se je zakoreninilo v naši nenormalni normalnosti.

Po izsledkih Panela naj bi **pridobivanje in predelava surovin** - vsega, kar pridobivamo iz zemlje - vzrok za 90 % izginotja biotske raznovrstnosti, povezanega z zemljo, za 90 % vodnega stresa, za več kot polovico podnebnih sprememb in 40% globalnega onesnaževanja. Zadnjih 50 let se je raba surovin potrojila. Oddvojitev gospodarske rasti in rasti blagostanja od rabe naravnih virov in okoljskih posledic je nujna.

Čeprav je izginjanje biotske raznovrstnosti alarmantno, so med okoljskimi temami **v središču pozornosti predvsem podnebne spremembe**. Posledice so tu bolj očitne in tudi bližje ekonomskim interesom. Nekaj dejstev.

Emisije CO₂ so bile na globalni ravni, po podatkih Statiste, najvišje doslej v minulem letu. Zvišanje temperature nad pred-industrijsko raven znaša po podatkih Copernicusa 1,5 do 1,7 stopinje Celzija na mesečni ravni. Nekako smo se kar sprijaznili s tem. Politiki govorijo predvsem o nujnosti prilagoditve, ki je seveda neizogibna. Po nedavno objavljeni študiji Globalne komisije za ekonomiko vode je vodni sistem, prvič v človeški zgodovini v neravnovesju. Državne pomoči za fosilna goriva so po zadnjih podatkih Mednarodnega denarnega sklada, znašale 7,1 % globalnega BDP. Imate morda občutek, da smo na pravi poti?

Žižek je opisano lepo povzel rekoč: *“Skratka, resnično pogumna drža je priznati, da je luč na koncu tunela najverjetneje žaromet vlaka, ki se nam približuje iz nasprotne smeri.”*

Podnebnih sprememb ne bo mogoče rešiti samo z energetske prehodom, ob pomoči tehnološkega razvoja. Oboje je pomembno, celo bistveno. A energija se lahko rabi za dobre in tudi za slabe namene in potrebno se je vprašati, čemu bo energija namenjena.

Klimatski zlom je simptom ekološke prekoračitve. O odtisu surovin in potrošnji razpravljamo premalo. Večina doslej predlaganih podnebnih rešitev se spopada s simptomi, ne pa s vzroki krize. Poudarek na prekoračitvi izpostavlja potratno rabo surovin (vključno s fosilnimi gorivi), kopičenje odpadkov, ki je posledica še vedno prevladujočega potratnega linearne gospodarstva in rast človeške družbe, predvsem v zadnjih 50 letih, ko se je število prebivalcev planeta več kot podvojilo.«

Podnebne spremembe je mogoče učinkovito reševati le s kombinacijo politik na strani ponudbe (energetski prehod in upravljanje s toplogrednimi plini), politik na strani povpraševanja (ločevanje gospodarske rasti od rabe virov in vplivov na okolje - s krožnim gospodarstvom) ter politikami, ki izkoriščajo rešitve, ki nam jih nudi narava sama.

Pa smo pri današnji temi - **pri naravi**.

Kje je jedro problema? Že ko govorimo od **odnosu med človekom in naravo**, kar je običajen pristop do tematike, smo v zmoti. Ljudje smo del narave. Nismo ji nadrejeni, niti ločeni od nje, in uničevanje narave, je uničevanje samega sebe. Govorimo torej lahko le o odnosu med človekom in ostalim delom narave.

Ko je govora o odnosu do narave, smo v Sloveniji razvajeni.

Biotska raznovrstnost, ki domuje pri nas, je izjemna. Križišče mediteranskega, kraškega, alpskega, panonskega sveta, hribovij vinskih goric je razlog, da ne more biti drugače. V Evropski uniji izstopamo po biotski raznovrstnosti na prebivalca. Lahko smo veseli in ponosni, da se je to preslikalo tudi v ozemlja Nature 2000, in da nas je pri njihovem določanju vodila zdrava pamet, beri stroka in znanost, in ne kratkoročne želje politike. Zagotovo bi pri

njihovem ohranjanju morala v večji meri finančno pomagati tudi EU. Tudi po vodnatosti in goznatosti nas je mogoče, skupaj s Finsko in Švedsko, najti med evropskimi državami z odličji. Skratka, bolje bi bilo težko. A obdarjenost nosi s seboj ne le vse ugodnosti, ki jih uživamo, ampak tudi temu ustrezno večjo odgovornost.

Trenutek resnice poletja ne dolgo nazaj, ki je za zadnje dvomljivce prinesel jasno sporočilo, da imamo opraviti z izrednimi razmerami, je že skoraj pozabljen. In to še preden smo dodobra odpravili posledice. Solidarnost je sicer izjemna. A tisto, kar je težko razložiti je dejstvo, da smo jo pripravljene izkazati šele ex-post, ko je neljubo že med nami, nismo pa se pripravljene dogovoriti in jo izkazati ex-ante, da bi se tem dogodkom in posledicam poskušali izogniti. Vem, ni vse odvisno od nas samih, a vseeno.

Obstoječi ekonomski model je potraten in nepravičen. Ni trajnosten in ključno je vprašanje, kako učinkovito in pravično zagotoviti potrebe ljudi z manj rabe energije in manj rabe surovin. To je seveda pot, ki zahteva dobro razumevanje problemov, globlje sistemske spremembe, vizijo in pogum.

Ključni izziv je, **kako preiti iz gospodarskega sistema, ki temelji na ideji neomejene rasti, v sistem, ki bo hkrati ekološko vzdržen in socialno pravičen.** Junaki Alana Forda so to pozeli rekoč: *»Ni problem voziti brez zavor. Problem se je zaustaviti.«* "Odrast", kljub temu da zagovorniki tega koncepta odpirajo prava vprašanja in so pogosto zgolj narobe razumljeni, ni odgovor. Rast je osrednja značilnost življenja; družba ali gospodarstvo, ki ne rasteta, bosta prej ali slej utrpela posledice. Rast v naravi pa ni linearna in neomejena. In ljudje smo na nek način prav rezultat te kvalitativne rasti v naravi, ki temelji na evolucijskem razvoju in paradoksalno bi

bilo, če bi bili tudi razlog za njen konec. Kje je terej problem? Linearni pogled na gospodarski razvoj, kot ga še vedno uporablja večina ekonomistov in politikov, ustreza ozkemu kvantitativnemu konceptu gospodarske rasti, medtem ko biološki, ekološki pomen razvoja ustreza kvalitativni rasti, blaginji. Bruto domači proizvod, je zvezda severnica za določanje poti, žal pa v primeru blagostanja ne kaže severa. BDP v ZDA je še enkrat tolikšen kot v povprečju Evropske unije, pa bi dandanes raje živeli tu ali tam?

Na ravni posameznikov, deležnikov na trgu, proizvajalcev in potrošnikov, je jedro problema povezano s **tržnimi signali.** Poenostavljeno povedano, je ključni razlog za obstoječe stanje in razmere v tržnem gospodarstvu dejstvo, da je produkcijski kapital prevrednoten, delo premalo vrednoteno, narava pa praviloma nima vrednosti, kar v pogojih trga, kot ključnega instrumenta za usmerjanje naših odločitev, vodi v njeno uničevanje.

Tržni signali proizvajalce vodijo v neodgovorno ravnanje, ki je pogosto nagrajeno z višjimi dobički. Tudi potrošnikov ne vodijo v odgovorno ravnanje. Dokler je vse, kar je okolju prijazno, praviloma dražje, težko od ljudi pričakujemo odgovorno ravnanje. V bistvu potrošnike s pozivanjem na odgovornost prepričujemo naj ne ravnajo v skladu s tistim, kar uči ekonomska stroka.

Dobro ohranjena narava je, poleg dobro ohranjene kulturne dediščine, ki priča o trdoživosti naroda in njegovi zgodovini, ključna za raven blagostanja v prihodnosti. Tehnološki napredek, robotizacija, umetna inteligenca ... nas vodijo v čas, ko učinkovito proizvodnjo dobrin ne bo več ključni faktor zagotavljanja blagostanja naroda. Vodijo v čas, ko ne bo šlo več brez

univerzalnega temeljnega dohodka in ko bo ohranjena narava tisto najpomembnejše.

Trajnost ni v nasprotju s konkurenčnostjo, ampak je ključni pogoj za konkurenčnost, varnost, pravičnost in tudi za skladnost evropskega projekta nasploh.

Naj zaključim ... Odnos med ljudmi in ostalim delom narave v obstoječem družbeno-ekonomskem modelu ni stabilen, niti uravnotežen, in bo rešen bodisi s kolektivno modrostjo in sodelovanjem ali pa na boleč način, z ekstremnimi vremenskimi pojavi, pandemijami, vojnami, migracijami. Tretja možnost žal ne obstaja.

Nismo niti prvi, niti zadnji in tudi ne edini, ki gostujemo na tem prelepem planetu. Ko smo doma v okrilju družine, bi naredili vse za lepo in varno prihodnost svojih otrok, v službi pa to preradi pozabimo. Zadolžujemo prihodnje generacije, finančno in z izčrpavanjem narave. Vemo, da je to preprosto narobe. Baje smo ljudje najinteligentnejša bitja na tem planetu in skrajni čas bi bil, da to tudi dokažemo. Bolj kot ekonomsko ali tehnološko vprašanje, je to moralno vprašanje.

Težko je temeljiti svoja spoznanja na znanosti in ob tem ostati optimist. A **Žižek** je prepotrebno iskanje ravnotežja med pesimizmom in optimizmom lepo povzel rekoč: *“Sem pesimist v smislu, da se bližamo nevarnim časom. Toda iz istega razloga sem tudi optimist. Pesimizem pomeni, da stvari postajajo neurejene. Optimizem pomeni, da so ravno to časi, ko so spremembe možne.”*

Ostanimo optimisti. Optimisti namreč spreminjamo svet in optimisti živimo dlje in bolje.

In ne pozabite: Prihodnost bo zelena in pravičnejša ... ali pa je ne bo. Če kogarkoli, ki je kadarkoli obiskal Slovenijo povprašate o vtisih, bo odgovor vseboval očaranost nad naravo. Zato bi res ne smelo biti pretežko razumeti kaj je naša resnična dolgoročna konkurenčna prednost. Imamo pač srečo, in nič ni narobe s tem. Samo brez neumnosti in naj tako ostane tudi v bodoče.

Naj končam s pozivom, da Slovenija postane uradna članica IPBES, globalnega znanstvenega panela za biotsko raznovrstnost. Samo tri države Unije še nismo članice. Finančni prirospevek ni potreben, boste pa tekoče obveščeni o vsem kar se tam dogaja in tudi o pripravah ustrezne konvencije za biološko raznovrstnot - CBD.

Iskrene čestitke nagrajencem! Varujmo, spoštujmo in uživajmo naravo ... in srečno!